

”ואמרו לי מה שמו, מה אומר עליהם”

א. שמות | פרק ג'

והנה ענהו האלהים אהיה אשר אהיה, אהיה עמכם בצרה זו ואהיה עמכם בצרות אחרות, אמר לפניו רבונו של עולם דיה לצרה בשעתה, אמר לו יפה אמרת, כה תאמר לבני ישראל וגו'. לשון רש"י מדברי רבותינו (ברכות ט ב). והכונה להם בזה, כי משה אמר לפניו יתברך, ואמרו לי מה שמו, שיגיד להם השם שיורה הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה, והקב"ה השיבו למה זה ישאלו לשמי, אין להם צורך לראיה אחרת כי אהיה עמהם בכל צרתם יקראוני ואענם, והיא הראיה הגדולה שיש אלהים בישראל קרובים אלינו בכל קראנו אליו ויש אלהים שופטים בארץ. וזה פירוש נכון באגדה זו:

ב. רמב"ן | שם

ועוד אמר כיוצא בזה במדרש אגדה (מנורת המאור הראשון פרק הצדקה) ומהו אהיה אשר אהיה, כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך. אם פותחין את ידיהם ועושין צדקה אף אני אפתח את ידי, שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (דברים כח יב), ואם אינן פותחין את ידיהם מה כתוב שם הן יעצור במים ויבשו וגו' (איוב יב טו). ועוד דרשו רבי יצחק אמר, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אמור להם אני שהייתי ועכשיו אני הוא ואני הוא לעתיד לבא, לכך כתוב כאן אהיה שלש פעמים (שמו"ר ג ו). וביאור דעת רבי יצחק, כי בעבור שהזמן העובר והעתיד כלו בבורא בהוה כי אין חליפות וצבא עמו, ולא עברו מימיו כלום, לפיכך יקרא בו כל הזמנים בשם אחד מורה חיוב המציאות:

ואונקלוס תרגם שני השמות אהא עם מאן דאהא, ולא תרגם כלל השם שאמר לו כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם. והנראה מדעתו, כי אצלו ה' הנכבד שהודיעו הוא בן ארבע אותיות האלה שצוהו כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם. אבל הודיעו תחילה ענינו, כי שאלתו של משה לדעת דרכי השם משמו, כענין שחזר ואמר הודיעני נא את דרךך ואדעך (להלן לג יג). וכאשר השיב לו שם וקראתי בשם ה' לפניך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם (שם יט), לאמר כי בשם הנכבד הזה אשר יקרא לפניו יחונן וירחם, ולא יוכל אדם לבא עד עומק דרכיו, כן אמר בכאן אהא עם מאן דאהא, בשמי שתאמר להם שהוא אהיה, כי בו אני עם האדם לחונן ולרחם:

והגאון רב סעדיה כתב כי ביאורו אשר לא עבר ולא יעבור כי הוא ראשון והוא אחרון. קרובים דבריו לדברי רבי יצחק. והרב אמר במורה הנבוכים (א סג) הנמצא אשר הוא נמצא, כלומר ראוי המציאות. יבאר להם כי יש נמצא ראוי להמצא שלא היה נעדר ולא יהיה נעדר:

והנה לדעת אלה החכמים צריך שנפרש כי הקדוש ברוך הוא אמר למשה שיאמר להם זה השם וילמדם אותו, כלומר שיפרוט להם ראיות שכליות אשר בהם יתקיים אצל חכמיהם זה השם, כלומר המציאות או הקיום אשר לא עבר ולא יעבור, כי זכירת השם בלבד, יאמר מה שיאמר, איננו ראייה לבטל מהם דעת הקדמות או האפיקורסות המחושב בביטול המציאות לגמרי. ואין זה משמעותו של מקרא, אבל כי הזכרת השם להם הוא הראיה והוא האות והמופת על דברם שישאלוהו:

ועל דעתי לא יסתפקו זקני ישראל במציאות הבורא כאשר אמר הרב וחלילה, אבל זה השם תשובת שאלתו שפירשנו לך, הודיעו שהוא שלוח

(יג) ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם: (יד) ויאמר אלקים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם: (טו) ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דר:

(יג) ואמרו לי מה שמו - הפסוק הזה אומר לך פרשני, כי לא יתכן שיאמר משה ואמרו לי מה שמו להיות להם אות שיאמינו בו, כי שאלת שמו ואמירתו להם אינה אות למי שלא יאמין בו מתחילה. שאם ידעו ישראל אותו השם גם משה כהם ידע אותו, והנה ידיעתו כידעתם ואיננה אות ומופת כלל, ואם לא שמעו בו מה הראיה שיאמינו בדבריו כלל. והנה אחרי הודיעו את השם הגדול אמר והן לא יאמינו לי (להלן ד א), ואז נתן לו אותות:

ואמר ר"א כי שאל משה מה שם יאמר לישראל משמותיו, כי באל שדי לא יעשה אותות רק בשם הגדול. ואין דבריו נכונים בעיני כי עדיין לא נאמר למשה שיעשה ביציאת מצרים אותות ומופתים גדולים ונפלאים, אבל שיצילם מיד מצרים ויעלם לארץ, ובשם אל שדי יוכל לבא בלב פרעה להצילם וגם לנצח העמים, וכבר הוציא שרה מביתו בנגעים גדולים שהביא עליו, ונצח אברהם לבדו המלכים הגדולים, וכל זה בעזרת אל שדי השם הנודע לאבות, וככה יעשה בבנים. ועוד כי יעקב אמר והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם (בראשית מח כא), ויוסף אמר פקוד יפקוד אלהים אתכם (שם נ כה), והנה הפקידה באלהים:

ולפי דעתי היה משה גם בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה, ודרך שאלה בקש שיודיעהו מי השולח אותו, כלומר באי זו מדה הוא שלוח אליהם, כענין שאמר ישעיה ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מח טז). והנה אמר ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא שעמדה לאבות, או במדת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה. וזה בעבור שאמר לו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם (לעיל פסוק ו), ולא פירש שם משמותיו הקדושים כלל, ושמע משה שהבטיחו על מעמד הר סיני ומתן תורה, והוא הידוע כי התורה לא נתנה בשם אל שדי הנזכר באבות רק השם הגדול שבו היה העולם, ועל כן שאל מה אומר אליהם:

ורבותינו נתעוררו לזה, אמרו ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל, אמר ר' שמעון בשם ר' סימון אמר משה עתיד אני לעשות סרטור בינך וביניהם, כשתתן להם התורה ותאמר להם אנכי ה' אלהיך. אלהי אבותיכם שלחני אליכם, אותה שעה נתברר משה על עסקיו, שנתירא אם ישאלו לו מה שמו מה אומר אליהם, באותה שעה היה מבקש משה שיודיענו הקדוש ברוך הוא את השם הגדול. וזה ענין השאלה:

אליהם במדת הדין אשר במדת הרחמים, ואמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, שיזכיר להם השם האחד לבדו להורות על האחדות, ולכך צוהו עוד כה תאמר אל בני ישראל ה' שלחני (פסוק טו), כי השם הזה הוא מדת רחמים, וידעו כי יוליך לימין משה זרוע תפארתו, ויחדש אותות ומופתים בעולם. והנה פירש לו כי אהיה אשר צוהו לאמר להם, הוא השם הגדול הזה והם שוים בלשונם ובאותיות, כי שתי האותיות האחרונות שבשם הראשון הם הקודמות בזה, כי בראשון יורו על חכמת שלמה, כדכתיב וה' נתן חכמה לשלמה (מ"א ה כו), ובזה יורו על חכמת אלהים. ואות האל"ף בראשון תורה על הקדמות והיחיד, והיו"ד בשני על עשר ספירות בלי מה. ונלקחו שתי האותיות האלה האל"ף והיו"ד משני השמות הקדושים ונכתבו תחילה וסוף בשם הנכתב ונקרא באל"ף דל"ת, להורות כי הוא אצילות מן הראש ועד הסוף, ומדת הדין באמצע, כי שמי בקרבו (להלן כג כא). ומכאן תבין למה קמצוהו, ונשתמש לשון הקדש בשם שהוא בכל שם אדנות, כי ממנו כל הממשלה והשלטון. והקב"ה יראנו נפלאות מתורתו:

(טו) וזה זכרי לדר דר - יחזור אל אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, כי לא לעולם ישכח ברית אבות, וכל הדורות כאשר יזכירו "אלהי אברהם יצחק ויעקב" ישמע אל וענם. ועל דרך האמת, זה שמי לעולם, אלהי אברהם אלהי יצחק, וזה זכרי ואלהי יעקב, ולכך הוסיף בו ו', וזה טעם זכרי לדר דר חסר. והמשכיל יבין:

ג. מורה נבוכים | חלק א', פרק ס"ג

נקדים הצעה ונאמר, שזה אשר אמרו עליו השלום, ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, איך היתה לענין ההוא ראיה זאת השאלה עד שיבקש במה זה ישיב עליה, אמנם אמרו והם לא יאמינו לי כי יאמרו לא נראה אליך ה' הוא מבואר מאד, שכן ראוי שיאמר לכל מי שיתפאר בנבואה עד שיביא מופת, ועוד אם היה הענין כמו שיראה שהוא שם ידובר בו לבד, לא ימלט הדבר מהיות ישראל כבר ידעו השם ההוא או לא שמעוהו כלל, ואם יהיה נודע אצלם, אין טענה לו בהגידו אותו כי ידיעתו בו ידיעתם, ואם היה בלתי נשמע אצלם מה הראיה שזה שם האל אם היה ידיעת שמו ראיה, ועוד שהוא אחר שלמדו יתעלה זה השם אמר לו לך ואספת את זקני ישראל, ושמעו לקולך, ואחר זה ענהו עליו השלום ואמר הן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, וכבר קדם אמרו יתעלה לו ושמעו לקולך, ואמר לו יתעלה אחרי כן מה זה בידך ויאמר מטה, ואשר תדעהו ויבואר לך כל זה הספק הוא מה שאומר לך, כבר ידעת פרסום דעות הצאב"ה, בזמנים ההם, והיות בני אדם כלם אלא יחידים עובדי עבודה זרה, ר"ל האמנת הרחוניות והורדת הכחות ועשיית הטלסמאות, פירוש צורות המדברות, והיה כבר כל מתפאר בזמנים ההם כולם, אם שיתפאר שעלה בידו עיון ומופת הורוהו שיש אלוה לעולם בכלל כאברהם, או יתפאר שירדה עליו רחוניות כוכב או מלאך וכיוצא בזה, אבל איש שיתפאר בנבואה לאמר שהשם דבר אליו ושלחו, לא נשמע זה כלל קודם משה רבינו עליו השלום, ולא יטען מה שבא באבות מזכרון דבר השם להם והראותו אליהם, שאתה לא תמצא הענין ההוא מן הנבואה לקרוא לבני אדם או להישייר זולתם, עד שאמר אברהם או יצחק או יעקב או מי שקדם לבני אדם, אמר לי השם עשו כך, או לא תעשו, או שלחני אליכם, זה לא היה כלל, אבל היה הדבור להם במה שהיה מיוחד להם לא דבר אחר, ר"ל בשלמותם והישרים למה שיעשו, ובשרם

למה שיגיע אליו ענין זרעם לא זולת זה, והם היו מיישרים בני אדם על דרך עיון ולמוד, כמו שהתבאר אצלנו באמרו ואת הנפש אשר עשו בחרן, וכאשר נראה יתעלה אל משה רבינו עליו השלום וצוהו שיקרא לבני אדם ויגיע אליהם זאת השליחות, אמר תחילת מה שישאלוני שאמת להם שיש אלוה בעולם נמצא, ואחר כן אומר שהוא שלחני, מפני שכל בני אדם אז אלא יחידים לא היו מרגישים במציאות השם, ותכלית עיונם לא היה עובר הגלגל וכחותיו ופעולותיו, שהם לא היו נבדלים מן המורגש, ולא הושלמו שלמות שכלי, ולמדהו השם אז מדע שיגיעהו אליהם יאמת אצלם מציאות השם, והוא אהיה אשר אהיה, וזה השם נגזר מן היה והוא המציאות, כי היה מורה על ענין ההויה, ואין הפרש בין אמרך היה או נמצא בלשון העברי, והסוד כלו הוא בשנותו המלה בעצמה המורה על המציאות בענין התאר, כי מלת אשר סובל זכרון התאר הנדבק בו, שהוא שם חסר צריך אל חבור, כענין אלד"י ואלת"י בערבי, והושם השם הראשון, והוא המתואר אהיה והשם השני אשר תארו בו אהיה, והוא הוא בעצמו, וכאלו הוא הראה שהמתואר הוא התאר בעצמו, והיה זה באור ענין שהוא נמצא לא במציאות, ובא באור הענין ההוא ופירושו כן הנמצא אשר הוא הנמצא, כלומר המחוייב המציאות, וזה אשר יביא אליו המופת בהכרח שיש דבר מחוייב המציאות לא נעדר ולא יעדר כמו שאבאר מופתו, וכאשר הודיעהו יתברך הראיות אשר יתקיים בהם מציאותו אצל חכמיהם, כי אחר זה בא לך ואספת את זקני ישראל, ויעד לו שהם יבינו מה שהודעתיו לך ויקבלוהו, והוא אמרו ושמעו לקולך, השיבו ע"ה ואמר הנה הם יקבלו שיש אלוה נמצא באלו המופתים השכלים, מה תהיה ראייתי שזה האלוה הנמצא שלחני, ואז נתן לו האות, הנה כבר התבאר שענין אמרו מה שמו אמנם ענינו מי הוא אשר תחשב ששלחך, ואמנם אמרו מה שמו לגדלו ולהדרו בספור, כאלו אמר שעצמך ואמתתך לא יסכל אותה אדם, ואם אשאל על שמך אי זה דבר הוא הענין אשר יורו עליו בשם, ואמנם הרחיק שיאמר לשם יתעלה שיש מי שיסכל זה הנמצא ושם סכלותם לשמו לא לנקרא בשם ההוא, וכן שם י"ה הוא מענין נצחות המציאה ושי"ב בו גזרה מן די והמלאכה היתה דיים, והשי"ן בענין אשר כמו שכבר, ויהיה ענינו אשר די הכונה בזה שהוא לא יצטרך במציאות מה שהמציא ולא בהתמידו לזולתו, אבל מציאותו יתעלה מספקת בו, וכן שם חסין נגזר מן הכח, וחסון הוא כאלונים, וכן צור הוא שם משותף כמו שבארנו (בפרק ט"ז מזה), הנה כבר התבאר לך שהשמות כלם נגזרים או יאמרו בשותף כצור ואמת, ואין שם לו יתעלה בלתי נגזר זולתי שם בן ארבע אותיות, והוא השם המפורש להיותו בלתי מורה על תאר, אבל על מציאותו לבד לא דבר אחר, ובכלל המציאות המוחלט שיהיה תמיד ר"ל מחוייב המציאות, והבן מה שהגיע אליו המאמר:

ד. ספר העיקרים | מאמר ב', פרק כ"ז

אמת שם יאמר על הדבר כשיסכים הנאמר בפה עם מה שהוא בנפש ועם מה שהוא חוץ לנפש, וכשיתחלף הנאמר בפה עם מה שהוא חוץ לנפש, אף על פי שיסכים עם מה שהוא בלב יקרא שקר, כמו ראובן שראה את לוי שהרג את הנפש וחשב כי לוי זה היה שמעון, ובעבור זה העיד ששמעון הרג את הנפש, הנה זה שקר, אף על פי שאין הפה מכזב למה שבלב כי פיו ולבו שוים, ואם העיד כי לוי הרג את הנפש עם היותו חושב ששמעון היה ההורג, אף על פי שאינו משקר שהרי הענין כן היה, הנה הוא מכזב, כי אין פיו ולבו שוים והפה מכזב למחשבת הלב. והכלל כי כזב יקרא מצד האומר בלבד

כשלא יסכימו הפה והלב יחד, ושקר יקרא מצד הענין בעצמו כשלא יסכימו הנאמר בפה ומה שהוא חוץ לנפש יחד, ואם יתחלף הנאמר בפה עם מה שהוא בנפש ועם מה שהוא חוץ לנפש יקרא שקר וכזב, וכשיסכים מכל הצדדין יקרא אמת.

ולזה הוא מבואר כי שם נמצא אי אפשר שיצדק על שום נמצא מן הנמצאים באמתות אלא על השם, כי מה שזולתו מן הנמצאים אי אפשר שיצדק עליו שם נמצא באמת בכל הזמנים אלא בהיותו נמצא בלבד לא אחר כן ולא קודם לכן, אבל הוא יתברך מאשר הוא קיים תמיד על אופן אחד יהיה מציאותו מציאות אמתי ויסכים תמיד המובן משם הנמצא בנפש עם מה שהוא חוץ לנפש ועם הנאמר בפה, ולזה יכול עליו שם הנמצא באמת יותר מעל כל מה שזולתו מן הנמצאים.

וכן יכול שם נמצא באמת על מי שאין מציאותו תלוי בזולתו אלא בעצמותו, לפי שאין בו אפשרות כלל אחר היות מציאותו תלוי בעצמותו, כי אם נאמר בשמים שהם מתנועעים תמיד, הנה זה יהיה אמת כשימצא המניע אותם שיניעם, אבל אם יעדר מניעם לא יהיה זה אמת, כן בשכלים הנבדלים אם יאמר במ נמצאים, יהיה זה אמת בהמצא ממצאים והמעמיד ומקיים מציאותם, אבל בבחינת עצמם אין מציאותם מציאות מוחלט אחר שהם נתלים בזולתם ואין המציאות מחוייב להם אלא בבחינת עלתם, ולזה אין בכל הנמצאים מי שיפול עליו שם נמצא באמת אלא השם יתברך שהוא הנמצא שמציאותו תלוי בעצמותו ולא בזולתו כלל, ולזה יהיה מציאותו מציאות אמתי.

ובעבור זה הוא שאמרו רבותינו ז"ל חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת, לפי שאין בנמצאים מי שיפול עליו שם נמצא באמת בכל הזמנים ובכל הבחינות, רוצה לומר בבחינת עצמו או זולתו, אלא הוא יתברך.

וזהו שנרמז לו למשה בסנה כששאל ואמר ואמר לי מה שמו מה אומר אליהם (שמות ג' י"ג), כי משה חשב שאולי הנראה אליו היה אחד מהשכלים הנבדלים שמציאותם נתלה בזולתם, ולזה היה חושש שמא לא ישיג מבוקשו אחר שכל מציאותו וכחו של זה הזולת תלוי בזולתו, ואם הזולת ההוא יחפוץ לבטל רצונו יתבטל בלי ספק ולא יצא אל הפעל דבר ממה שהוא חפץ, ולזה השיבו השם יתברך כי שמו הוא אהיה אשר אהיה, כלומר הנמצא אשר מציאותו תלוי בעצמותו ולא בזולתו, ולזה יהיה מובטח שיעשה חפצו ורצונו בכל אשר יחפוץ, וזהו לשון אשר אהיה שהוא לשון המדבר בעד עצמו, כלומר אני הוה מצד שאני הוה, לא מצד שזולתי הוה, כי אין מציאותי וכחי תלוי בזולתי כלל כמו שהוא הענין בשאר הנמצאים, כי מה שזולתי מן הנמצאים לא יכול עליו זה השם שיוכל לומר על עצמו אהיה אשר אהיה, אבל מה שיפול עליו הוא לשון אהיה אשר יהיה, כי מלת יהיה אינו מורה על המדבר בעדו אבל על נמצא אחר נסתר שהוא עלתו, וירצה לומר אהיה אשר יהיה, אני הוה מצד שזולתי הוה, והוא הסבה הראשונה שמציאות כל הנמצאים תלוי במציאותו, והוא יתברך מציאותו תלוי בעצמו ולא בסבה אחרת, ולזה יצדק עליו בלבד מזולתו הנמצאים שם אהיה אשר אהיה, כלומר אני הוה ונמצא מצד שאני הוה ולא מצד שזולתי נמצא, ולזה מציאותו מציאות אמתי אחר שאינו צריך אל הזולת.

ויפול עליו שם האמת יותר מעל זולתו מן הנמצאים עד שאפשר שנאמר שאין בכל התארים תואר שיצדק עליו מכל הצדדים אלא שם האמת, כי לא יוסיף דבר על העצמות אבל הוא באור שם חיוב המציאות, כי כמו שאמרנו שהאדם חי מדבר החיות והדבור הוא באור שם האדם ואינו דבר זולת האדם, כן שם האמת הוא באור שם חיוב המציאות לא זולת, כי אין דבור מחוייב המציאות דבר זולת נמצא שמציאותו אמת גמור שאין בו אפשרות ולא התלות בזולתו, ולזה היה זה התואר מותר בחקו יתברך יותר מכל התארים ומכל השמות.

וזהו שנמצא הנביא מתאר השם יתברך בתואר האמת בענין מיוחד מכל מה שזולתו מן השמות והתארים, אמר וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם (ירמיהו י' י'), באר בזה ההבדל שיש בין כשיתואר באמת ובין כשיתואר שהוא חי או מלך או שאר התארים.

וזה כי כבר נתבאר במאמר הרביעי ממה שאחר הטבע כי מה שיאמר בו הוא כבר ידומה בו זולתיות בצד מה, כמו הוא אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש, הוא דתן ואבירם קריאי העדה אשר הצו, הוא אהרן ומשה וגו' הם המדברים אל פרעה מלך מצרים וגו', כי בכל אלו כבר יחשב שהם אנשים אחרים זולת אותם שבאר אחרי כן, וכן הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו, לפי שכבר יהיה אפשר שידומה כי אלהי ישראל יש לו ממשלה מיוחדת כשאר השרים של מעלה המיוחדים לכל אומה ואומה, לכך באר שאינו כן אבל הוא יתברך שהוא אלהינו בכל הארץ משפטיו (תהלים ק"ה ז'), כלומר יש לו ממשלה כוללת כל הארץ. וכן בכל מקום שיאמר הוא יבא לבאר שאין בו זולתיות כמו שהיה אפשר שידומה, אבל לפי שבלשון אמת אי אפשר שידומה בו זולתיות כלל, דקדק הנביא בלשונו, כי כשתאר השם יתברך בשהוא אמת לא אמר לשון הוא אלא וה' אלהים אמת, אבל כשתאר אותו בחיות או במלכות אמר הוא אלהים חיים ומלך עולם, להורות כי אף אם מצד הבנת החיות והמלכות ידומה זולתיות מה בינו וביניהם אף על פי שאינו כן על דרך האמת כמו שבארנו, אבל מכל מקום בשם האמת אין בו זולתיות כלל, ולזה לא אמר בו וה' אלהים הוא אמת, ובעבור הזולתיות המובן משאר התארים הוא שאמרנו שראוי שיובנו כל התארים שולליים, כדי שלא יחייבו שום רבוי בעצמותו בלל.

ולפי שהבנת התואר הזה הוא ענין יותר עמוק מהבנת שאר התארים, אמר דניאל בתפלתו ולא חלינו את פני ה' אלהינו לשוב מעונינו ולהשכיל באמתך (דניאל ט' י"ג), כי ההשתכלות באמתו אינו דבר זולת הבנת חיוב מציאותו. ולהיות שם האמת מורה הוראה גמורה על המחוייב המציאות מזולתו משאר התארים, היה במניחי הנימוסים הקדמונים מי שאמר שהאמת הוא האלוה.

וראוי שיהיה שם האמת מיוחד בו יתברך מזולתו מן הנמצאים, להיותו כולל תחלת האותיות וסופם והמ"ם שהיא באמצעיתם, להורות שהוא יתברך ראשון ואחרון ואמצעי שהוא סובל תמיד הכל בכחו. ומה שלא מנינו האמת שורש מן השרשים המסתעפים מעקר מציאות השם כמו שמנינו האחדות, למה שהתבאר שהאמת אינו דבר זולתי באור שם מחוייב המציאות, ויהיה לפי זה כפל ומותר, כי אמרנו שהשם אמת אינו דבר זולת אמרנו שמציאות השם מציאות אמתי, וזה באור שם מחוייב המציאות לא זולת זה כלל.

